

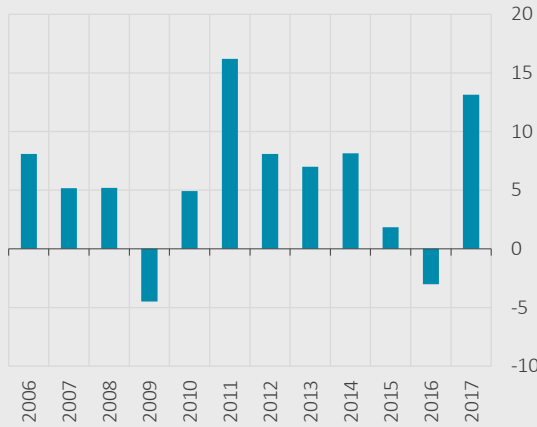
Kutu 4.2

İhracatta Talep ve Görelî Fiyat Etkilerinin Ayrıştırılması: Tarihsel Bir Muhasebe

Türkiye yüksek ihracat performansını son yıllarda da sürdürmüş ve küresel ihracat hacmi içindeki payını artırmaya devam etmiştir. Avrupa Birliği esas ihracat pazarı olma özelliğini korumuş, diğer yandan, başta Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesine olmak üzere, ihracatın pazar çeşitliliği artmış ve bu artışa ürün gamındaki zenginleşme eşlik etmiştir (Grafik 1.a, Grafik 1.b).

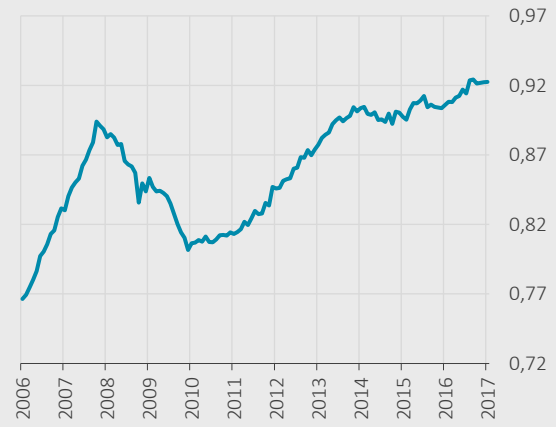
Bu kutuda yakın dönem ihracat performansı ele alındıktan sonra, ilk olarak dış talep ve reel kur hareketlerinin milli gelir tanımlı altın hariç mal ve hizmet ihracatı üzerindeki etkilerinin sayısal bir muhasebesi sunulacak; daha sonra ise bölgesel farklılıkların önemine değinilecektir. Ampirik bulgular, reel kur hareketlerinin ihracat performansını artırmada kısmen önemli olduğuna, ancak talep hareketlerinin esas belirleyici olmaya devam ettiğine işaret etmektedir. Diğer yandan, yapılan çalışmalarda, dış talep ve görelî fiyat etkilerinin ihracat pazarlarına göre önemli ölçüde farklılaşabildiği görülmektedir.

Grafik 1.a: Altın Hariç Mal ve Hizmet İhracatı (Yıllık % Değişim)

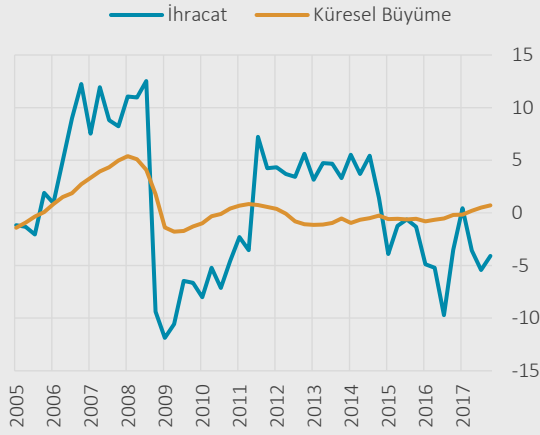
Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 1.b: Türkiye Mal İhracatının Dünya İhracat Hacmi İçindeki Payı (% Altın Hariç)

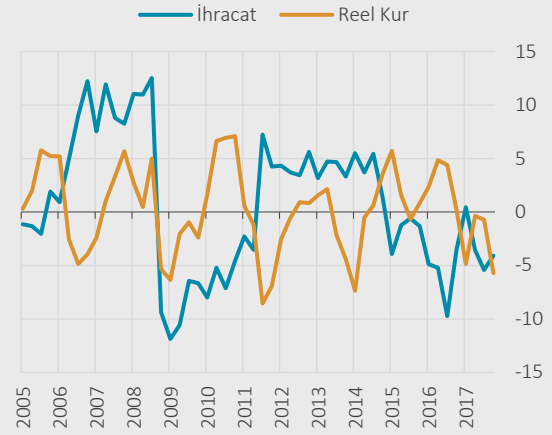
Kaynak: TCMB, WTO.

İhracat gelişmeleri tarihsel olarak incelendiğinde, altın hariç mal ihracatının uzun dönem eğilimine kıyasla oldukça güçlü seyrettiği iki alt dönem öne çıkmaktadır. İlk alt dönem, 2008 krizi öncesi, küresel iktisadi faaliyetin hızlı artış sergilediği dönemdir. Bu dönemde, Türkiye'nin mal ihracatı da yüksek artışlar kaydetmiş ve 2007-2008 yıllarında eğiliminin yüzde 10 kadar üzerine çıkabilmiştir. Anılan dönemde, reel kur gelişmelerinin, 2006 yılındaki değer kaybı dönemi haricinde, destekleyici yönde büyük bir etkisi olmamıştır. İkinci alt dönem ise 2011-2014 yılları arasındır. Türkiye'nin en önemli ihracat pazarı olan Euro Bölgesi'nde belirginleşen iktisadi sorunlara rağmen, Türkiye bu dönemde eğilim üstü ihracat artışı yakalayabilmiştir. Bu performansta, artan petrol fiyatları ve bölgesel siyasi gelişmelerle canlanan Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri kaynaklı talep artışı ile birlikte reel kurda gerçekleşen değer kayıpları belirleyici olmuştur (Grafik 2.a, Grafik 2.b). Bununla birlikte Euro Bölgesi'ndeki zayıf seyre bağlı olarak ihracatın eğiliminden yukarı yönlü sapması yüzde 5'ler ile ilk döneme kıyasla daha sınırlı kalmıştır.

Grafik 2.a: Altın Hariç Mal İhracatı ve Küresel Büyüme* (Eğilimden Sapma, %)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* İhracat ağırlıklı küresel büyüme.

Grafik 2.b: Altın Hariç Mal İhracatı ve Reel Kur* (Eğilimden Sapma, %)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* ÜFE bazlı reel kur.

İhracat gelişmelerinde dış talep ve görece fiyat (reel kur) etkilerinin sayısallaştırılabilmesi için milli gelir tanımlı altın hariç mal ve hizmet ihracatı (ihr) için çeyreklik frekansta, 2003-2017 yıllarını kapsayan bir hata düzeltme denklemi tahmin edilmiştir. Açıklayıcı değişkenler olarak ihracat ağırlıklı küresel büyüme endeksi (iakb), tüketici fiyatları kullanılarak hesaplanan reel efektif döviz kuru serisi (redk) ve petrol fiyatları kullanılmıştır. Bölge ülkelerinin artan önemi dikkate alındığında, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinin ihracat ağırlıklı küresel büyüme endeksinde eksik temsil sorunu, petrol fiyatlarının tahminde içerilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Model, mevsimsel düzeltilmiş veriler kullanılarak tahmin edilmiştir. Ayrıca, kısa dönemli denklemde küresel finansal kriz ve 2016 yılında belirginleşen jeopolitik sorunlar için birer kukla değişken (d08 ve d16) kullanılmıştır.

Tablo 1: İhracat Denklem Tahmini***Uzun Dönem**

$$\ln(ihr)_t = -4,4 + 2,67 * \ln(iakb)_t - 0,59 * \ln(redk)_t + 0,08 * \ln(petrol)_t + u_t$$

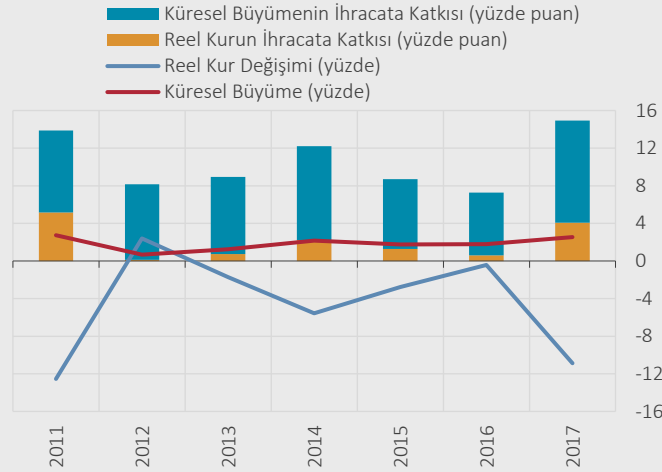
Kısa Dönem

$$d(\ln(ihr))_t = 0,01 - 0,22 * u_{t-1} + 1,90 * d(\ln(iakb))_t - 0,39 * d(\ln(redk))_t - 0,25 * d(\ln(ihr))_{t-1} - 0,15 * d08 - 0,05 * d16 + \varepsilon_t$$

* Uzun dönemli denklemde tüm değişkenler yüzde 0,1 düzeyinde, kısa dönemli denklemde ise yüzde 1 düzeyinde anlamlıdır. Uzun dönemli denklemin uyarlanmış R² değeri yüzde 96 iken, kısa dönem denklemde söz konusu değer yüzde 60 seviyesindedir. u_t uzun dönem denkleminde, ε_t ise kısa dönem denkleminde hata terimini göstermektedir.

Model tahmininden elde edilen katsayılar Tablo 1'de, bu katsayılar kullanılarak gerçekleştirilen muhasebe işlemi ise Grafik 3'te sunulmuştur. Muhasebe işlemi gerçekleştirilirken, modelin dinamik yapısı uyarınca, herhangi bir dönemde gerçekleşen değişimlerin dönem sonuna kadar bağımlı değişkene etkide bulunmasına imkân tanınmıştır. Analizler, son yıllarda reel kurda gerçekleşen önemli değer kayıplarına karşın, bu değişkenin ihracat performansı üzerindeki etkisinin dış talebe kıyasla daha sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Yüksek oranlı değer kayıplarının yaşandığı 2011 ve 2017 yılları, ihracat üzerinde görece fiyat etkilerinin en belirgin olduğu dönemler olmuştur. Diğer yandan, küresel talepteki artışların, ihracatın ana belirleyicisi olduğu gözlenmektedir.

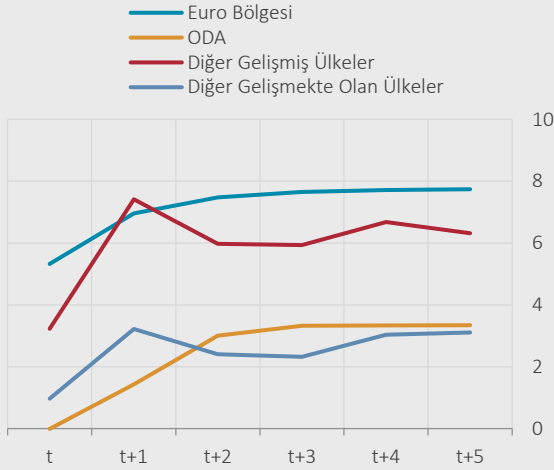
Grafik 3: İhracat Muhasebesi

Kaynak: TCMB.

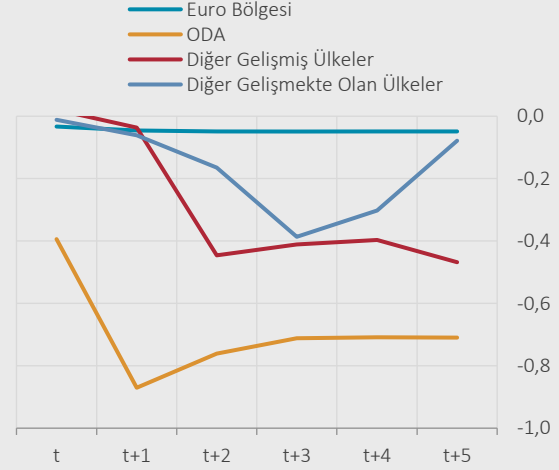
Makro bir yaklaşımla yapılan bu tip bir analiz, ihracatın alt bileşenlerinin sergilediği farklı eğilim ve duyarlılık derecelerinin saptanmasını engelleyebilmekte ve dolayısıyla toplulaştırma yanlılığı (aggregation bias) içerebilmektedir. Nitekim Çulha ve Kalafatçılar (2014) mal ihracatı üzerinden gerçekleştirdikleri, bölgesel farklılaşmaları inceleyen kısa dönemli çalışmalarında gelişmiş ülkelere yapılan ihracatta gelir esnekliğinin önemli olduğu, ancak reel kurun istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Örneğin, Euro Bölgesi ülkelerine yapılan ihracatta eşanlı gelir esnekliğinin 5,3 seviyesinde olduğu, bu durumda Birlik ülkelerinin daha yüksek büyüme performansı sergiledikleri dönemlerde bölgeye yapılan ihracatın önemli ölçüde artacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Ters bir şekilde, aynı çalışmada Orta Doğu ve Afrika ülkelerine yapılan ihracatta reel kurun istatistiki olarak anlamlı olduğu ve yüksek bir değer aldığı saptanmıştır.

Grafik 4.a: İhracatın Dış Talep Esneklik Tahmini

Kaynak: Çulha ve Kalafatçılar(2014).

Grafik 4.b: İhracatın Reel Kur Esneklik Tahmini

Kaynak: Çulha ve Kalafatçılar(2014).

Gül (2018) çalışmasında ihracat ülke düzeyinde incelenmiş, talep ve görel fiyat esneklikleri açısından ülkeler arasında önemli ölçüde heterojen bir yapı olduğu ortaya konmuştur. Mal ihracatında önemli payı olan 48 ülke için kurulan tekil ülke modellerinden elde edilen tahminler, Türkiye'nin ihracatının yaklaşık yarısını gerçekleştirdiği ülkeler için uzun dönemde ihracat ile reel kur arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ülke bazında gelir esnekliklerinin ise,

Tablo 1’de elde edilen tahminlerle uyumlu olarak reel kur esnekliklerinden mutlak anlamda daha büyük oldukları saptanmaktadır.

Bu kutuda yapılan muhasebe çalışması, son yıllarda reel kurun ihracat performansını yukarıya çektiğini, ancak talep gelişmelerinin baskın rolünün devam etmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, 2017 yılında başta Avrupa Birliği olmak üzere küresel talebin güçlenmesiyle birlikte, ihracat önemli bir ivme kazanmış ve yüzde 7,4 olarak gerçekleşen yıllık büyümeye 2,6 puan gibi yüksek bir katkı yapmıştır.

Kaynakça

Çulha, O., Kalafatçılar, M.K. (2014). Türkiye’de İhracatın Gelir ve Fiyat Esnekliklerine Bir Bakış: Bölgesel Farklılıkların Önemi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomi Notu, 05/14.

Gül, S. (2018). Reel Kur Hareketlerinin İhracat Üzerine Etkileri: Türkiye için Asimetrik Bir Bakış. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Devam Eden Çalışma.